

УДК 341.322.5(497.115)"1999"(093.2)
94(497.115)"199"(093.2)

Оригиналан научни рад
Примљен: 25. 1. 2016.
Прихваћен: 27. 4. 2016.

Бојан ЂОКИЋ
Музеј жртава геноцида, Београд
bojandjokic2005@yahoo.com

Убиство жетелаца из Старог Грацка и околине*

Апстракт: Рад има за циљ да анализира све доступне податке о убиству 14 српских цивила из Старог Грацка и околине на жетви 23. јула 1999. године. Важно је поуздано утврдити чињенице, приказати непосредне околности и описати цео тај догађај.

Кључне речи: Косово и Метохија, Липљан, Старо Грацко, Бујанце, масакр на жетви, ОВК

О догађајима

Сукоб између оружаних снага Савезне Републике Југославије (СРЈ) и паравојне формације тзв. Ослободилачке војске Косова (ОВК) започео је марта 1998. на територији Косова и Метохије. Оружани сукоб завршен је након НАТО бомбардовања СРЈ, које је трајало од 24. марта до 10. јуна 1999. и које је завршено споразумом у Куманову између Војске Југославије (ВЈ) и НАТО-а и Резолуцијом 1244 Савета безбедности Уједињених нација. По завршетку бомбардовања, паралелно са повлачењем државних снага безбедности са Косова и Метохије (ВЈ и Министарства унутрашњих послова), текао је процес доласка међународних војних мировних снага (КФОР = Kosovo Force) и Привремене административне мисије Уједињених нација

---

* Чланак је резултат рада на пројекту *Злочини на простору бивше Југославије у XX и XXI веку* који финансира Министарство културе Републике Србије (годишњим Уговором за финансирање Музеја жртава геноцида за 2015).

(УНМИК), али и припадника ОВК у Покрајину. Током тих догађања настао је вакуум безвлашћа, када је дошло до насиља и терора над српском заједницом. Насиље и терор су спроводили припадници ОВК, а најчешће су се огледали у отмицама и убиствима припадника српске и других мањинских заједница на Косову и Метохији.¹ Терор ОВК у јуну, јулу и августу 1999. године довео је до принудног напуштања Косова и Метохије око 200.000 грађана српске националности и око 50.000 припадника других мањинских заједница.

Етнички сукоби на Косову и Метохији трају вековима. Политички сукоби су кулминирали 90-их година XX века када је дошло до разградње и разбијања Југославије. Јула 1990. Скупштина тадашње Социјалистичке Аутономне Покрајине Косова, коју су углавном чинили Албанци, усвојила је Декларацију о стварању Републике Косово, у којој је истакнут захтев за њеним признањем као државе у оквиру Југославије. Неколико месеци касније, у септембру, на тајном заседању у Качанику, донет је и Устав „Републике Косово“. Године 1991. на Косову и Метохији Албанци су одржали незванични и илегални референдум за независност, а 1992. и изборе за представнике у скупштини „Републике Косова“. Успоставили су систем паралелних институција у свим областима друштвеног живота. Тако је 1993. формирана милитантна организација Ushtria Çirimitare e Kosovës (УÇК) – Ослободилачка војска Косова, која је одговорна за потоње злочине над српским становништвом на Косову и Метохији. Илегална влада тзв. „Републике Косово“ је 1997. формирала наоружане паравојне формације косовских Албанаца под називом Formacionet ushtarake te Republikës Kosovës (ФАРК – Оружане формације Републике Косова). Те две милитантне снаге, заједно са групама наоружаних цивила тзв. „милицијом“, одговорне су за терор, насиље и злочине над српским становништвом на Косову и

---

1 У једној пресуди је о ОВК наведено: „Ослободилачка војска Косова, у коју се регрутовало албанско становништво, имала је војну организацију, материјална средства и команду, што је овој формацији омогућавало да изводи континуиране и усклађене војне акције и да осваја и контролише делове територије Косова и Метохије, а један од циљева им је био и протеривање неалбанског становништва са подручја Косова и Метохије. Деловање формације ОВК је било организовано у оперативне зоне, на одређеним географским подручјима, које су представљале зоне одговорности са војном и другом структуром“. Архив Музеја жртава геноцида (АМЖГ), Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Окружни суд у Београду, Веће за ратне злочине, Пресуда К. В. 2/07, од 20. децембра 2007. године, у кривичном предмету против окривљеног Синана Морине. - Више о отмицама мањинског становништва на Косову и Метохији видети у: Бојан Ђокић, „Нумеричка анализа списка отетих и несталих Срба и припадника других мањинских заједница на Косову и Метохији“, *Токови историје* 1/2015, 123–144.

Метохији.² Жртве албанских милитантних формација били су, пре свега, припадници српске националности и осталих мањинских заједница на Косову и Метохији, али и особе албанске националности, лојални грађани Републике Србије. Насиље и терор су појачани после 10. јуна 1999. када је завршено НАТО бомбардовање СРЈ и када су на Косово и Метохију стигле снаге Кфора и Унмика. Један од највећих и најтежих злочина у периоду после завршетка оружаног сукоба било је масовно убиство 14 особа српске националности на њиви за време жетве.

Тај злочин је познат као масакр у Старом Грацку. Могли бисмо рећи да је то ипак погрешна одредница, јер се према свим доступним подацима злочин догодио у атару села Бујанце.³ Десио се

-
- 2 АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Република Србија, Министарство унутрашњих послова, Управа за борбу против организованог криминала, КУ бр. 61/02, 5. јул 2002, Београд, Кривична пријава (релевантна информација) против Хашима Таџија и Агима Чекуа, и прва допуна кривичне пријаве против истих особа од 25. новембра 2002, достављена тужиоцу Међународног суда за кривично гоњење лица одговорних за тешка кршења међународног хуманитарног права почињена на територији бивше Југославије од 1991. године; Уводни део информације, контекст (образложење). - Из ОВК су потекле све остале војне формације које су настале на просторима где живе Албанци. Ненад Антонијевић, „Страдање Срба и других неалбанаца на Косову и Метохији (1998–2006)“, *Прилози истраживању злочина геноцида и ратних злочина: Зборник радова*, ур. Јован Мирковић, (Београд: Музеј жртава геноцида, 2009), 157–193; Бојан Ђокић, „Прилог изучавању геноцида над Србима на Косову и Метохији: студија случаја“, *Годишњак Музеја жртава геноцида*, ур. Вељко Ђурић Мишина, (Београд: Музеј жртава геноцида, 2014), 191–210; Душко Томић, *Kosovska kriza i novi svetski poredak: (kosovska kriza i genocid nad srpskim narodom u refleksiji novog svetskog poretka)*, (Београд: Нови дани, 2000), 40; Епархија рашко-призренска, *Шиптарски геноцид над Србима у 20. веку: Документа архиве Епархије рашко-призренске и косовско-метохијске*, (Грачаница, 2008); Изолда Генри, *Сокрyтиe в Косово: преступление против Бога и человечества*, (Москва: Ин-дрик, 2007), 117.
- 3 Подаци говоре да су њиве оних који су побијени биле у атару села Бујанце. Zoran Stanojević, „Na licu mesta: Kosovo“, *Vreme*, br. 447, 31. јул 1999. У документима Републике Србије наводи се да се њива налази у близини албанских села Бујанце и Велики Алаш, а да се у близини места на којој се догодио злочин налазила Бујаначка шума (Комитет за прикупљање података о извршеним злочинима против човечности и међународног права, *Комитет за прикупљање података о извршеним злочинима против човечности и међународног права*, (Београд: 2001), 152. У извештају ОЕБС-а наводи се да су тела пронађена на пољу, крај шуме. ОЕБС, *Kosovo: kako viđeno, tako ređeno*, II део: *Izveštaj Misije OEBС-a na Kosovu. Stanje ljudskih prava jun 1999–oktobar 1999. godine*, превела Душка Анастасијевић, (Београд: Фонд за хуманитарно право, 2001), 32–33. У једном Унмиковом документу се каже да је место убиства на раскршћу пољских путева Старог Грацка и Великог Алаша (АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, About Staro Gracko Massacre).

у данима жетве српских пољопривредника Старог Грацка и околине, у петак 23. јула 1999. Жетва је те године каснила због небезбедне ситуације за мањинске заједнице на Косову и Метохији. Пошто су се злочини Албанаца над припадницима српске заједнице у то време догађали свакодневно од 12. јуна 1999, пољопривредници из Старог Грацка и суседних села су неколико пута тражили пратњу британског контингента Кфора како би изашли на њиве и обавили бербу.⁴ Британски контингент Кфора, наводно због недостатка ресурса, људства и возила, није могао да им изађе у сусрет. Како је жетва каснила и морала да буде обављена, пољопривредници су се на житна поља упутили по групама, без заштите. Такав потез српских пољопривредника показаше се као погрешан и кобан.

Жетва без заштите обављана је неколико дана, а до убиства је дошло када су већ били при крају посла. Мештани сматрају да су све време били посматрани и да су терористи одлучили да их нападу баш последњег дана жетве.⁵ Највероватније су убице сачекале да покупе летину и да се окупе око трактора, како би могли лакше да их опколе. Жито је већ било натоварено на тракторске приколице.

Убиство 14 српских жетелаца догодило се на њиви Станимира Ђекића. Тај посед се налазио у близини албанских села Бујанце и Велики Алаш. У близини њиве је Бујаначка шума.⁶ Злочиначка операција била је добро планирана и организована, о чему нам говори и то што су у њој учествовале особе са војним искуством, а не група албанских сељана који би се одлучили на извесну осветничку акцију. Напад на жетеоце је био брз и кратак. У извештају Мисије ОЕБС-а на Косову и Метохији наводи се да су се рафали из ватреног оружја чули око 20 минута.⁷ Став да се злочин одиграо у току 20 минута сматрамо погрешним, јер су у то време хеликоптерске патроле биле честе, а и јединице Кфора су биле стациониране у близини.⁸ Брз одлазак злочинаца са лица места и њихово извлачење с тог подручја такође упућују на брз напад. На то упућује и чињеница да су двојица жетелаца при себи имала лако оружје, али је утврђено да га нису употребили.⁹ То сведочи да су били затечени нападом.

4 Јања Гаћеша, „Сећање на крваву жетву у Старом Грацку“, датум приступа 4. 3. 2015, <http://www.srpskist.net>

5 Stanojević, „Na licu mesta“.

6 Комитет за прикупљање података о извршеним злочинима против човечности и међународног права, *н. д.*, 152.

7 ОЕБС, *н. д.*, 32–33.

8 Stanojević, „Na licu mesta“.

9 Зоран Балиновац, „Прича о Старом Градском“, датум приступа 4. 3. 2015, <http://rkrsmanovi.blogspot.com>

Према казивању старијих мештана, село Старо Грацко је својевремено пројектовао Рус, агроном по струци. Становници Старог Грацка су пореклом насељеници на овим просторима. Према доступним подацима, после Првог светског рата, Старо Грацко су населили људи из Црне Горе, Херцеговине, Лике и с Кордуна.¹⁰ Треба се подсетити да је у Другом светском рату на Косову и Метохији нарочито суров био прогон колониста, што је имало за циљ да се застраше остали припадници српског народа.¹¹ Ситуација терора и страха створена јуна, јула и августа 1999. године умногоме подсећа на прву годину Другог светског рата на Косову и Метохији.

У време злочина, у Старом Грацку је било 73 српске и три албанске куће.¹² У селу је живело око 460 Срба, од којих је 57 интерно расељених.¹³ Српско село Старо Грацко, у општини Липљан, било је у зони одговорности британских војника Кфора, па делимичну одговорност за тај злочин сноси и Уједињено Краљевство Велике Британије, јер жетеоцима није пружена заштита. Британски војници - припадници Кфора били су смештени у згради Казнено-поправног дома, која се налази између Старог Грацка и албанског села Мали Алаш.¹⁴ С обзиром на то да се злочиначки чин десио у њиховој зони

10 Митра Рељић, *С душом на готовс: сведочења: Косово и Метохија 1999–2004*, (Косовска Митровица: Градска библиотека „Вук Караџић“, 2005), 123.

11 Александар Павловић, „Прилози о страдању колониста на Косову и Метохији током Другог светског рата“, *Архив* 1–2/2014, 115. Према подацима, за време Другог светског рата на Косову и Метохији је убијено око 10.000 Срба, а протерано између 40.000 и 100.000 (Ненад Антонијевић, *Албански злочини над Србијом на Косову и Метохији у Другом светском рату: документа*, (Београд: Музеј жртава геноцида, 2009), 17, 26–27, 173–174; Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939–1945*, (Beograd: Vojno izdavački i novinski centar, 1992), 102–104, 245, 252; Венцеслав Глишић, „Албанизација Косова и Метохије 1941–1945“, *Срби и Албанци у XX веку: циклус предавања 7–10. мај 1990*, ур. Андреј Митровић, (Београд: САНУ, 1991), 285; Slobodan D. Milošević, *Izbeglice i preseljenici na teritoriji okupirane Jugoslavije 1941–1945*, (Beograd: Narodna knjiga: Institut za savremenu istoriju, 1981), 51–54; Đorđe Borozan, „Albanci u Jugoslaviji u Drugome svjetskom ratu“, *Dijalog povjesničara-istoričara 3, Pečuj 12–14. maja 2000*, priredili Hans-Georg Fleck i Igor Graovac, (Zagreb: Zaklada Friedrich Naumann, 2001), 368; Венцеслав Глишић, *Терор и злочини нацистичке Немачке у Србији 1941–1944*, (Београд: Рад, 1970), 277–291; Бранко Петрановић, *Југословенско искуство српске националне интеграције*, (Београд: Службени лист СРЈ, 1993), 96).

12 „Годишњица убиства Срба у Старом Грацку“, датум приступа 4. 3. 2015, www.rts.rs. На једном месту наводи се да је село бројало око стотинак српских домаћинстава („Срби лелечу, Албанци певају“, *Глас јавности*, 29. јул 1999).

13 OEBS, *n. d.*, 32–33.

14 Антонијевић, „Страдање Срба“, 166; Свети архијерејски синод Српске православне цркве, *Меморандум о Косову и Метохији Светог архијерејског сабора Српске православне цркве*, (Београд, 2003), 118.

одговорности највероватније су били задужени и за истрагу. Према једном податку, истрагу су водили британски детективи.¹⁵

Шта се тачно десило на њиви, није до краја познато. Према појединим наводима, 13 жртава је усмрћено око комбајна, а 14. жртва је убијена на око 150-200 метара даље, на трактору.¹⁶ Постоје различити подаци о томе ко је та жртва на трактору. Медији су наводили да је то био Слободан Јанићијевић и да је убијен с леђа,¹⁷ митрополит Амфилохије је саопштио да је за воланом трактора пронађен Момчило Јанићијевић,¹⁸ а из сведочења Драгана Одаловића, реч је о Андрији Одаловићу.¹⁹ С обзиром на то да о томе не постоји поуздан податак, остаје отворено питање ко је била жртва на трактору. Такође, нема одговора на питање да ли је та жртва пронађена даље од осталих, на трактору, покушала да побегне или се ту затекла кад су убице извршиле препад.

Из података који су нам доступни није најјасније да ли су жртве биле окупљене на једном месту и ту стрељане или је на њих пуцано како су се затекли на њиви. Портпарол Кфора мајор Jan Joosten је изјавио да су жртве биле груписане у кругу и да су убијене из аутоматског оружја.²⁰ И у извештају Мисије ОЕБС-а на Косову и Метохији наводи се да је 13 жртава пронађено на једном месту.²¹ У једном документу се наводи: „Након што су их мучки покосили, војници Кфора дошли, скупили их и поређане у круг оставили“.²² Драган Одаловић је посведочио да је видео да су тела жртава лежала око других машина.²³ Ако имамо у виду да је једна жртва упуцана на око 150 метара даље од осталих, да је напад био брз и кратак и да су два жетеоца имала код себе лако наоружање које нису употребила, онда то указује на

15 Балиновац, „Прича о Старом Градском“.

16 На једном месту смо пронашли податак да је 14. жртва пронађена поред трактора (ОЕБС, *n. d.*, 32–33).

17 Гаћеша, „Сећање на крваву жетву“.

18 Амфилохије Радовић, *Љетопис новог косовског распећа: дневнички и други записи, март–август 1999*, књ. 1, (Цетиње: Светигора, 2011), 248.

19 Пјер Пеан, *Косово: „праведни рат“ за стварање мафијашке државе*, превео Милан Комненић, (Београд: Службени гласник, 2013), 177–180; Павле Џелетовић Иванов, *Злочини Арбанаса над Србима: вековни записи странаца о злочинима Арбанаса над Србима*, (Београд: Геополитика прес, 2014), 157–159. - Отац Андрије Одаловића зове се Миодраг. Павле Џелетовић и Пјер Пеан га називају „Драган“. Највероватније му је то надимак.

20 „World: Europe Serb farmers gunned down“, датум приступа 4. 3. 2015, http://news.bbc.co.uk/furniture/banners/banner_world.gif

21 ОЕБС, *n. d.*, 32–33.

22 Рељић, *n. d.*, 125.

23 Џелетовић, *n. d.*, 157; Пеан, *n. d.*, 177–180.

помисао да су жетеоци упуцани на месту где су се затекли. Увиђај на лицу места су обавили припадници Кфора, а тела су пребачена у Клиничко-болнички центар Приштина на обдукцију.²⁴

Такође, не зна се поуздано у које време се злочин тачно догодио. У једном Унмиковом документу се тврди да се напад одиграо отприлике око 20.15 часова.²⁵ На другом месту налазимо податак да се то десило између 20.30 и 21.30.²⁶ Према наводима Кфора, њихова патрола је око 21.30 чула пуцњаву. Тридесет минута касније пронашли су 13 убијених пољопривредника поред комбајна. Тело четрнаестог пољопривредника пронађено је, као што смо напоменули, око 150 метара даље, на трактору.²⁷ У извештају Мисије ОЕБС-а на Косову и Метохији се такође каже да је патрола Кфора чула пуцњаву око 21.00 час.²⁸ Међутим, иако није јасно у које време се тачно догодило убиство, извесно можемо констатовати да се тај нечувени злочин десио под окриљем мрака, у вечерњим часовима, између 20.15 и 21.30 часова.

О жртвама

Када је реч о убијеним жетеоцима, погрешно је рећи да су жртве само Старограчани јер су неки убијени били из околних села Топличана, Великог Алаша и Крајишта.²⁹ Наиме, због терора Албанаца екстремиста, прибежиште у Старом Грацком нашли су прогнаници из суседних села, који су у њему живели као интерно расељена лица. У извештају Мисије ОЕБС-а на Косову и Метохији наводи се да је само седам настрадалих из Старог Грацка, а да су остале жртве интерно расељена лица из околних села.³⁰ И у једном документу Унмика се тврди да је седам жртава било из Старог Грацка.³¹ Међутим, према подацима са умрлица, из Старог Грацка је осморо настрада-

24 „Годишњица убиства Срба у Старом Грацку“.

25 АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, About Staro Gracko Massacre.

26 „Годишњица убиства Срба у Старом Грацку“.

27 „CNN - 14 Serb farmers killed in Kosovo, NATO reports - July 24, 1999“, датум приступа 4. 3. 2015, <http://edition.cnn.com/WORLD/europe/9907/24/kosovo.02/index.html?iref=allsearch>

28 ОЕБС, *n. d.*, 32–33.

29 Stanojević, „Na licu mesta“; „Списак убијених и киднапованих Срба на Косову и Метохији 1999. године“, датум приступа 11. 3. 2015, www.intermagazin.rs

30 ОЕБС, *n. d.*, 32–33.

31 АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, About Staro Gracko Massacre.

лих. Неспорно је уз то да су сви убијени били цивили и припадници српске националности.

Већина настрадалих је била у сродству. На жетви су убијени очеви и синови, браћа, стричеви и синовци. Митрополит Амфилохије наводи: „За воланом трактора убијен је Момчило Јанићијевић (53). Близу њега, у још непожњевеном житу лежао је његов син Новица, који је за три дана требало да наврши 18 година. Околу су лежала тијела његовог синовца Слободана (34), сина његовог брата Чедомира и старијег брата Милета Јанићијевића (43), затим Андрије Одаловића (32), Јовице (20) и Радета (32) Живића, па Божидача (52) и Станимира (44) Ђекића, Љубише (60) и Саше (26) Цвејића, Николе Стојановића (60), Миодрага Тепшића (48), Милована Јовановића (30). Тијело овог посљедњег је толико унакажено да још увијек не могу са сигурношћу да га идентификују!“³² Иза браће Живића остало је седморо деце.³³

Према подацима са умрлице, следеће особе су настрадале на жетви 23. јула 1999. године:³⁴

1. Ђекић (Милан) Станимир, рођен 16. 9. 1955. у Приштини, Велики Алаш;
2. Ђекић (Деспот) Божидар, рођен 18. 11. 1947. у Великом Алашу (Липљан), из Старог Грацка;
3. Живић (Илија) Јовица, рођен 18. 7. 1970. у Урошевцу, из Старог Грацка;
4. Живић (Илија) Радован, рођен 12. 10. 1967. у Мужичану (Штимље), из Старог Грацка;
5. Јанићијевић (Чедомир) Слободан, рођен 21. 5. 1965, Крајиште;
6. Јанићијевић (Ђорђе) Миле, рођен 4. 7. 1957. у Крајишту (Липљан), из Старог Грацка;
7. Јанићијевић (Момчило) Новица, рођен 26. 7. 1981. у Липљану, из Старог Грацка;
8. Јанићијевић (Ђорђе) Момчило, рођен 20. 6. 1946. у Крајишту (Липљан), из Старог Грацка;
9. Јовановић (Цвеја) Милован, рођен 20. 7. 1969, Топличане;
10. Одаловић (Миодраг) Андрија, рођен 28. 11. 1967, место рођења и пребивалишта Старо Грацко;

32 Радовић, *н. д.*, 248. Митрополит Амфилохије погрешно наводи да је Јовица Живић имао 20, а да је Никола Стојановић имао 60 година.

33 Рељић, *н. д.*, 125.

34 Подаци о датуму рођења настрадалих преузети су из базе података Фонда за хуманитарно право. Видети сајт: www.hlc-rdc.org, (датум приступа 11. 3. 2015).

11. Стојановић (Деспот) Никола, рођен 18. 12. 1936. у Доњем Годанцу (Штимље), Крајиште;
12. Тепшић (Милан) Миодраг, рођен 23. 2. 1951. из Старог Грацка;
13. Цвејић (Јордан) Саша, рођен 26. 9. 1973, Крајиште;
14. Цвејић (Данило) Љубиша, рођен 24. 6. 1939, Велики Алаш.

О починиоцима

Масовно убиство српског становништва осудили су сви релевантни чиниоци. Према наводима Павла Џелетовића, шеф Привремене административне мисије УН-а на Косову и Метохији Бернар Кушнер је 24. јула 1999. изјавио: „Ужаснут сам злочином у Старом Грацком. Очекујем хитну и енергичну истрагу, како би се што пре ухапсили и пред лице правде извели одговорни за масакрирање 14 српских цивила. Свет мора да осуди оваква кукавичка убијања и пронађе одговорне за убиства“.³⁵ Тадашња главна тужитељка Међународног кривичног суда за бившу Југославију у Хагу Луиз Арбур најавила је истрагу поводом убиства 14 српских цивила.³⁶ Командант Кфора, генерал Мајкл Џексон је такође осудио овај злочин.³⁷ Џелетовић истиче да је Џексон изјавио: „Међународне снаге ће учинити све да починиоци шокантног злочина у Старом Грацком буду пронађени и изведени пред суд“.³⁸ Истовремено, масакр над 14 српских сељака осудио је лидер ОВК Хашим Тачи.³⁹ Истим поводом Мадлен Олбрајт, амерички државни секретар, изјавила је 29. јула 1999: „То је заиста страشان злочин. Не можемо заборавити да је било неких прилично гнусних догађаја у прошлости, али је сада успостављен систем да их штити. Они треба да остану“.⁴⁰

У том тренутку, међународној јавности је колико-толико било јасно да се одвијала систематска кампања ОВК на Косову и Метохији, ради етничког чишћења мањинских заједница. Карл Билт, специјални изасланик УН-а за Косово и Метохију, упозоравао је на то у отвореном писму: „Не може се избећи утисак да је у току намер-

35 Џелетовић, *н. д.*, 142; Пеан, *н. д.*, 177–180.

36 Исто.

37 Stanojević, „Na licu mesta“.

38 Џелетовић, *н. д.*, 142; Пеан, *н. д.*, 177–180.

39 Human Rights Watch, *Abuses against Serbs and Roma in the New Kosovo*, Vol. 11 no. 10 (d), august 1999, 2, датум приступа 4. 3. 2015, <https://www.hrw.org/reports/1999/kosov2/>.

40 Human Rights Watch, *Po naređenju: Ratni zločini na Kosovu*, превели Jasmina Stanić, Tanja Vunjak, Karlo Poljaković i Srđan Starčević, (Beograd: Samizdat B92, 2003), 566.

но организована кампања са циљем да се Космет етнички очисти од преосталих Срба. Убиства и злочини се дешавају свакодневно⁴¹. Ветон Сурои, албански новинар, уредник листа *Koha Ditore* и политичар са Косова и Метохије, написао је да је на делу „организовано и систематско застрашивање Срба, само зато што су Срби, па се због тога сматрају колективно одговорним за оно што се дешавало на Косову“⁴². Јасно му је да то нису „појединачни инциденти“⁴³.

Иако је злочин осуђен, уочљиво је да се уз осуде тог стравичног чина увек наводе злочини почињени над припадницима албанске националности за време оружаног сукоба на Косову и Метохији. „Злодела над Србима увек се превиђају наводним злочинима Срба, који су наводно убијали све што је шиптарско“⁴⁴. Циљ оваквог понашања је свакако девалвирање злочина над српским народом на Косову и Метохији.

Ко су и одакле су убице ни дан-данас није познато. Постоји сумња да су злочинци били из суседних села: „У ово масовно убиство умијешани су Шиптари из самог Старог Грацког и сусједних села из којих су Старограчанима стизале даноноћне пријетње, праћене рафалном паљбом, са повременим паљевинама кућа. Прије неколико дана насилници су отели старца Перу Ристића, коме се изгубио сваки траг. КФОР је слабо заинтересован да расвијетли злочин“⁴⁵. Мештани Старог Грацка кривце виде у мештанима села Велики Алаш.⁴⁶ Починиоци и налогодавци тог злочина још нису пронађени, али је за та убиства осумњичено много лица. Унмик полиција је 2007. године ухапсила Маљзума Битићија из Великог Алаша, али је он убрзо ослобођен из притвора због недостатка доказа.⁴⁷ Битићи је осумњичен и за убиство Милене Стојановић 28. јуна 1999, што је био непосредан

41 Џелетовић, *н. д.*, 144.

42 Tim Džuda, *Kosovo: rat i osveta*, prevela Duška Anastasijević, (Beograd: Samizdat B92, 2002), 314; Vetton Surroi, „Kosovo Fascism, Albanian’s Shame. The systematic intimidation of Kosovo’s Serbs brings shame on the province’s Albanians and will have far-reaching and long-term consequences“, *Koha Ditore*, 25 August 1999.

43 Ветон Сурои наводи да понашање Албанаца после ратног сукоба према Србима представља фашистичко понашање, а не емоционалну реакцију. Даље каже да су Срби који су извршавали наређења из Београда побегли са Косова и Метохије и да зато не стоји изговор према којем Албанци желе да се освете Србима за злочине, као и да то не може бити оправдање за нови злочин (Исто).

44 Мирко Чупић, *Отета земља Косово и Метохија: (злочини, прогони, отпори...)*, (Београд: Нолит, 2006), 353.

45 Радовић, *н. д.*, 249. - Из Старог Грацка убице нису сигурно, јер су у том селу, у то време, биле само три албанске куће.

46 OEBS, *н. д.*, 32–33.

47 „Zločin u Starom Gracku-Žetva bez roda“, датум приступа 4. 3. 2015, www.politika.rs

повод за иселјаване српског становништва из Великог Алаша.⁴⁸ Сумња се да је један од извршилаца убиства жетелаца Адеми Мухамед из Великог Алаша,⁴⁹ а као један од одговорних за тај злочин помињан је и Ајвас (Бехрам) Карпузи.⁵⁰ Осумњичени су такође и Бесим Алиу и Рахим Подворица,⁵¹ потом и Зејна Бећај (1936) из Великог Алаша,⁵² као и Лецај Суља и његов брат.⁵³ Једна од осумњичених била је и Линдита Крензи, официр за везу ОВК у зони Неродимље, међутим, она, по свој прилици, није била уплетена у тај злочин.⁵⁴

У емисији „Изазови истине“, у епизоди број 290, Милован Дреџун је изјавио да је Унмик после детаљне истраге идентификовао 20 особа осумњичених да су планирале и реализовале масакр. То су, како је наведено: Ахмет Бафтиу, Мохамет Адеми, Зелел Амерлаху, Ментор Амерлаху, Бљерим Хоџа, Илир Бафтиу, Наим Бафтиу, Али Мејзиноли, Зејна Бећај, (?) Битићи,⁵⁵ Маљзум Битићи, Миљазим Битићи, Осман Карпузи, Бљерим Јошаница, Рахим Подворица, непознати звани Шабани, Бег Шаћири, Салиху Шћери, Бљерим Бафтиу и

48 „Ubijeni zato što su govorili srpski“, датум приступа 7. 3. 2015, www.vesti-online.com

49 Комитет за прикупљање података о извршеним злочинима против човечности и међународног права, *н. д.*, 152.

50 Рођен у селу Седларе (Липљан) 21. маја 1956. године. Од 1991. налазио се у Албанији, а након што је завршио војну обуку, отишао је у западну Европу. Прикључио се албанској емиграцији и највероватније постао припадник ОВК 1998. Био је припадник штаба 121. бригаде ОВК и руководиоца војне полиције. Ангажован је на планирању и директном извођењу терористичких акција према припадницима МУП-а Србије и ВЈ на територији села Црнољево, Лапушник, Клечка и Магура. Припадници штаба 121. бригаде ОВК су септембра 1998. извршили терористички напад на резервног полицајца Милосава Станишића, који је у том нападу рањен. У октобру 1998. Карпузи је учествовао у терористичком нападу на породицу полицајца у Липљану Фатмира Ђеримија, из села Петровића, у општини Штимље. Такође, учествовао је у лишавању слободе двојице новинара Танјуга, као и ликвидацији неколико Албанаца лојалних Републици Србији. Организатор је етничког чишћења на подручју Липљана и околине после завршетка НАТО агресије на СРЈ 1999. године. У *Белој књизи* је означен као један од организатора и учесника у терористичком нападу изведеном 23. јула 1999. у селу Старо Грацко (Влада Републике Србије, *Албански тероризам и организовани криминал на Косову и Метохији*, (Београд, 2003), 99–100). После ратног сукоба, постао је председник Удружења ратних ветерана Липљана.

51 АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, About Staro Gracko Massacre.

52 Исто.

53 Свети архијерејски синод Српске православне цркве, *н. д.*, 166.

54 АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, About Staro Gracko Massacre.

55 Највероватније је реч о Фљориму Битићију.

Бесим Алиу. Као кључног истиче Бега Шаћирија, који је био командант ОВК јединице под називом „Фортуна“. Поред свега наведеног, мишљења смо да је кључни човек који може имати сазнања о овом злочину Шукри Буја. Буја је био командант 161. бригаде оперативне зоне неродимског среза ОВК. Шукри Буја (псеудоними Газетар и Сокољ) имао је пребивалиште у селу Бујанце, где се злочин и догодио, и био је један од командујућих у липљанској општини.⁵⁶ Бег Шаћири је био у добрим односима са њим. Такође, један од оних који могу имати сазнања о свему што се догодило јесте и Шћери Салиху, командант војне полиције ОВК у Липљану.

Постоје и нејасноће о томе колико комада ватреног оружја је коришћено приликом злочина. У извештају Мисије ОЕБС-а на Косову и Метохији се наводи да су жртве убијене из три пушке АК-47.⁵⁷ Према документима Унмикових истражитеља, том приликом је коришћено девет пушака АК-47 и два пиштоља.⁵⁸ Одговор на питање да ли је пуцано из три или из девет пушака могао би да садржи и разјашњење о томе колико је најмање било починилаца хладнокрвног убиства жетелаца.

О Бегу Шаћирију

Бег (Исмаил) Шаћири рођен је 15. јула 1960. године. Био је главни осумњичени за нападе ручним гранатама у Липљану и околини. За време оружаног сукоба између безбедносних снага СРЈ и паравојне формације ОВК, био је припадник 138. бригаде ОВК. Имао је пребивалиште у селу Црни Брег (Липљан).⁵⁹ Шаћири у својим белешкама наводи да је командант јединице „Фортуна“. Јединица је била оперативна и починила је бројне злочине на Косову и Метохији од 27. јуна до 9. августа 1999. године, када су њени припадници лишени слободе. У изјави потврђује да је та формација спроводила акције у Гњилану, Витини, Урошевцу, Качанику, Липљану, Штимљу

56 Fond za humanitarno pravo, Dokumentacija i pamćenje, Svedočenje inspektora Dragana Jašovića na suđenju Slobodanu Miloševiću, 26. april 2005. godine, datum pristupa 12. 3. 2016, [http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/Transkripti/Transkripti%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20\(18\)/Transkript%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20-%2026.%20april%202005..pdf](http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/Transkripti/Transkripti%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20(18)/Transkript%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20-%2026.%20april%202005..pdf).

57 ОЕБС, *n. d.*, 32–33.

58 АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, About Staro Gracko Massacre.

59 Исто.

и Приштини. Наводи и да нису били у стању да изведу акције у селима Добротин, Гуштерица, Ливађе, Рабовац и Штрпце. У једном запису Шаћири себе назива и командантом јединице „Црна рука“.⁶⁰ Када је командант у Липљану Шћери Салихи покушао да га стави под своју контролу у лето 1999, Шаћири се није сагласио с тим па је формирао своју организацију у тој зони са намером да буду део ФАРК-а. Покушавао је да ступи у контакт са његовим руководством у Липљану како би му се прикључио, али је командант ФАРК-а Шпенди Лугани то спречио ускраћивањем захтеваних ресурса. Извештаји указују на то да је Бег Шаћири претио команданту Шћери Салихију уколико се било како умеша у његове активности.⁶¹ Према белешкама Бега Шаћирија, захтевао је помоћ од команданта у Липљану Шћерија Салихија за истовремене нападе на српско становништво у Грацком, Добротину и Штрпцу.⁶² Постоје подаци да се бавио и трговином и препродајом цигарета. Бег Шаћири и Бљерим Хоџа су заустављени на путу у октобру 1999. и приликом рутинске контроле аутомобила утврђено је да поседују легитимације Косовског корпуса и информативног сервиса. Верује се да је Бљерим Хоџа професионални убица.⁶³

Бег Шаћири је ухапшен 9. августа 1999. као осумњичени за напад ручним гранатама у Липљану и за убиство 14 жетелаца. Поред њега, ухапшено је још 14 лица: Нусрет Лаци, Фљорим Битићи, Садат Шаља, Љуљзим Статовци, Осман Карпузи, Ментор Амерлаху, Јехона Хусени, Хамида Хусени, Ваљбона Хусени, Џевахире Будакова, Макфирете Бајрами, Зенел Амерлаху, Бљерим Хоџа и Бљерим Јошаница.

У својим белешкама Шаћири истиче да је тада ухапшено 17 војника. У списку напада који је сачинио наводи седам имена, а два имена нису међу горепомнутим: Беким Карпузи и Рагип Будакова. Врло је могуће да се међу припадницима јединице која је била под командом Шаћирија налазе одговорни за убиство 14 српских земљорадника.

О сахрани

О томе шта се дешавало у Старом Грацком после злочина, говори нам митрополит Амфилохије. Он је 24. јула 1999. записао: „Како преноси штампа, у Старом Грацком су на свим српским ку-

---

60 Исто.

61 Исто.

62 Исто.

63 Исто.

ћама истакнути црни барјаци. Срби овдје не вјерују међународним снагама. Једни кажу: 'Само руском батаљону можемо да верујемо, други шурују са Шиптарима, хоће да заташкају ствари (...) штите их и помажу им у намјери да нас истријебе или отјерају са Космета (...) Колективно ћемо се иселити'. Други додају: 'Нијесмо сигурни, ако их сахранимо овдје, да ће их и мртве оставити на миру. То су злотвори. Ништа им није свето...'. И питају: 'Зашто њима као родбини и српским стручњацима КФОР не дозвољава да присуствују аутопсији?'. И сами одговарају: 'То је намјерно, само да ми не видимо трагове курјачких обреда над тијелима'. Већ сада се полако проноси вијест да није било иживљавања, већ су их 'само побили' (...) Одговорни у КФОР-у се правдају да су они могли да дођу сљедећег дана да их чувају, али да су Срби 'пожурили, нијесу хтјели да сачекају, бојећи се кише'. Остаје питање како то да су могли дан касније, а дан раније нијесу. Кажу још у Старом Грацком: 'Или КФОР има људство и жељу да помогне, или нема. Да су хтјели, могли су'⁶⁴. Митрополит Амфилохије 25. јула 1999. записује: „Љекари који су обдуковали побијене српске жетеоце из Старог Грацког били су искључиво Шиптари, ниједан Србин, било са Косова или из осталог дијела Србије, што додатно 'продубљује сумњу у налаз који треба да одговори шта се у том селу стварно десило (...)'. Штампa преноси писање неког шпанског листа у коме се Кушнерова увјеравања да 'заштита Срба има за мисију УН првенствени значај', коментаришу ријечима да 'ако господин Кушнер не пожури, неће више имати кога да штити'⁶⁵.

После обдукције, четири-пет дана после убиства жетелаца, посмртни остаци предати су породицама.

Сахрана 14 убијених српских жетелаца обављена је 28. јула 1999. године на сеоском православном гробљу у Старом Грацком уз обезбеђење припадника Кфора. Сахрани је присуствовало неколико стотина људи, као и шеф Привремене административне мисије УН-а на Косову и Метохији Бернар Кушнер. Патријарх српски Павле служио је опело, уз саслужење митрополита црногорско-приморског Амфилохија, епископа рашко-призренског Артемија и захумско-херцеговачког Атанасија. Патријарх Павле је том приликом рекао: „Једина утјеха у овој великој несрећи је то што су убијени Срби напустили овај свијет не као злочинци, већ као невине жртве“⁶⁶. У име мештана, на сахрани је беседио Света Лалић: „Све нас гуши плач због погибије синова који су пошли по хљебно жито, да

64 Радовић, *н. д.*, 250.

65 Исто, 252.

66 Исто, 262.

нахране гладни народ. Убише их крвници и њиве наше натопише њиховом мученичком крвљу. Потомци качака желе да нам огњишта погасе, да нас у неповрат прогнају и сјеме затру. Хоће ли свјетски моћници дати свој благослов да се та неправда догоди? Могу ли њихове очи да гледају зулуме острашћених и страдања невиних. Могу ли свјетски праведници потписати књигу наше пропасти?“⁶⁷ Шеф Привремене административне мисије УН-а на Косову и Метохији Бернар Кушнер на сахрани је пред мноштвом домаћих и страних новинара изјавио да осуђује страдања недужних цивила и додао да на Косову и Метохији морају остати да живе „сви Срби и сви Албанци и припадници осталих националних заједница“.⁶⁸ Такође, обећао је награду од пет милиона немачких марака за проналажење починилаца злочина.⁶⁹

Убрзо после те сахране, Албанци екстремисти су порушили надгробна обележја жртвама и на сеоском гробљу поставили нагазне mine. Због тога је парастос наредних година служен испред спомен плоче у дворишту школе, у центру села. На зиду основне школе „Браћа Аксић“ у Старом Грацком постављена је мермерна плоча на којој се између осталог налазе и имена 14 убијених жетелаца. Спомен-плоча је постављена као сећање на патњу и жртве, а на њој се налазе и имена других убијених.⁷⁰ На помену у Старом Грацком 2002. године, песник Драган Ничић Циноберски рецитовао је песму „Слобода“:

*Ослободите нас или убите
ви силници света и ви локалне убице
са нама губите време
то није у нашој крви
ми никада нећемо бити ваши робови
или слобода или гробови
Вратите отето или нам спалите све
зар ће нам довека
злотвори чувати храмове
опоганисте нас
од облака до колевке
и себе од олтара до дечије раке
вратите отето ил нам спалите све*

---

67 Исто.

68 Исто, 262–263.

69 „Годишњица убиства Срба у Старом Грацку“, датум приступа 4. 3. 2015, www.rts.rs

70 Целетовић, н. д., 161; Пеан, н. д., 177–180.

*продајте нас већ једном
или поклоните
ви београдске кантације
и ви косовски башибозлуци
то знамо злато вам је и у трећој руци
једном ћете се договорити
са собом затворите двери
за нас Косовце не брините
све су нам смрти по мери*

Убијени српски жетеоци нису једине жртве албанског терора у Старом Грацком. Списак жртава тог села је много већи. Приликом НАТО бомбардовања Старог Грацка маја 1999. страдало је троје мештана – девојчица Драгана С. Димић (1995) и супружници Божидар У. Јанковић (1939) и Јевросима Т. Јанковић (1937). Крајем маја убијен је војник Радован М. Одаловић (1960), а почетком јуна капетан прве класе Милорад С. Стојисављевић (1958).⁷¹ Гојко и Слободан Перенчевић и њихова сестра Слободанка су такође убијени.⁷² Пера Ристић је нестао 16. јула 1999. у општини Липљан. Његова супруга тврди да су га отели Адеми Мухамед, Лецај Суља и његов брат, који се сумњиче да су починили и убиство жетелаца.⁷³ Становници Старог Грацка нису били безбедни ни 2000. године, јер су насиље и терор били настављени. Тако су 21. августа 2000. непознати Албанци, из возила опел аскона црвене боје, пуцали на Милоша Недељковића (16), који се играо испред своје куће са сестрама узраста четири и 17 година. Нападаци су се одвезли у правцу села Велики Алаш, а у нападу, срећом, нико није повређен. Милијана Марковић је убијена на излазу из села 2003. заједно са својим дечком Златимиром Костићем из села Угљаре. Напади на село су настављени и наредних година. Из свега овога је јасно да је међу Старограчанима стално био присутан страх за властите и животе чланова њихових породица.⁷⁴

71 Гаћеша, „Сећање на крваву жетву“.

72 „Veliko Gracko Odsečeni od sveta!“, датум приступа 11. 3. 2015, <http://www.pecat.co.rs/wp-content/themes/zenko-v1/images/logo.jpg>

73 Свети архијерејски синод Српске православне цркве, *н. д.*, 166.

74 „Хуманитарни концерт Видовдан 2014“, датум приступа 5. 3. 2015, <http://drmladen.rs/humanitarni-koncert-vidovdan-2014>

О сведочењу Драгана Одаловића

О убиству 14 жетелаца, Павле Целетовић и Пјер Пеан преносе сведочење Драгана Одаловића. Према исказу Одаловића, он је имао комбајн који је возио његов син Андрија. Како је било касно вече, а његов син се није вратио са њиве, Драган и његов комшија су кренули пут њиве:⁷⁵ „Онда смо се заједно запутили на њиве да видимо шта се десило. Када смо стигли близу шуме, опазили смо моју жетелицу и друге пољопривредне алатке. Прилазим трактору и видим како са стране виси рука мог сина. Андрија, укочен и мртав, као да још седи на седишту. Прилазим ближе и видим како тела мојих комшија леже око других машина. Сви мртви. Четрнаест лешева. Пренеражени и у страху, као без душе, одјурили смо према селу. Када смо стигли овамо, нисмо рекли шта смо видели. Један сељак који је знао донекле енглески телефонирао је војницима Кфора, који су били стационарани у Липљану, два километра одавде, и затражио да хитно дођу. Наш саговорник је одговорио да немају тренутно слободних возила да дођу у Старо Грацко. Ипак, после извесног времена стигла су четири џипа. Око њих су се сјатили сељаци. А онда смо мој сусед и ја са њима отишли џипом до места крвопролића. Војници Кфора купили су лешеве и својим возилима одвезли их до болничке капеле у Приштини. Са њима је пошао и онај наш пријатељ који је говорио енглески. Нешто касније војници су се вратили. Британски мајор окупио нас је у сеоској сали. ‘Потресен сам’, рекао је, ‘нашли смо 14 лешева’. Сељаци су почели углас да ридају. Изишли смо напоље. Једна жена се онесвестила на хауби џипа, чији је мотор већ радио. Возач џипа убацује у брзину и креће, бесан на ту жену која му смета. Почиње да гура ту јадницу. Друга жена, удовица једног од четрнаесторо погинулих, отвара врата од џипа и покушава да војника возача заустави у његовом ужасном маневрисању. Утом јој прилази други војник, хвата је за косу и грло и грубо је баца на земљу. Трећи војник улеће између жене и тог војника и урла на њега: ‘Не!’. А онда су сељаци некуда одвели те две жене и побринули се за њих. У село стиже још неколико џипова Кфора. ‘Има ли преживелих међу сељацима који су јутрос отишли на њиве?’, питају. ‘Нема.’ Један од војника узвикује ‘Океј!’ и диже палац. Сви који су се у том страшном часу тамо затекли разумели су тај покрет руке као признање да су убице добро обавиле посао. Ужасан гест! Тринаест година касније Драган Одаловић не може да прикрије бес, огорче-

---

75 Према наводима са једног сајта, у питању је Стево Лалић („Годишњица убиства Срба у Старом Грацку“, датум приступа 4. 3. 2015, www.rts.rs).

ње, неразумевање и презир према онима које сматра сарадницима ОВК⁷⁶. Према наводима Павла Џелетовића, пољопривредне алатке су остале на њивама и следећа два дана после убиства. Драган Одаловић је одбио позив Кфора да оде и да преузме своју моторну жетелицу. Није више хтео да чује за њу, није га више занимала.⁷⁷

О смрти

Активисти Центра за мир и толеранцију у Приштини, на основу непосредног увида места злочина и на основу сведочења мештана, закључили су да је било иживљавања над жртвама после смрти.⁷⁸ Међутим, да ли је било иживљавања или не, не може се закључивати на основу разговора са родбином и мештанима Старог Грацка. Познато је, ипак, да се вест о иживљавању преносила већ 23. јула увече.⁷⁹ Родбина и неки мештани су тела жртва видели тек после обдукције. А познаваоци обдукције знају да се на телу на које се обавља обдукција предузимају разне интервенције. Сматрамо да само обдукциони записи могу потврдити праву истину о убиству 14 српских жетелаца 1999. године. Међутим, како нам они нису дати на увид, ослонићемо се на податке који су доступни.

Болница у Приштини послала је Драгану Одаловићу уверење о смрти у коме се наводи да су сви убијени били пијани и да су се међусобно поубијали. С обзиром на то да породице жртва нису хтеле да приме такав документ, два месеца касније им је стигло ново уверење о смрти, у коме је писало да лекар није био у могућности да прибави поуздане информације, јер је полиција саопштила да нема сведока тог злочина. Тек након годину дана после злочина, породице убијених су примиле извештај приштинске болнице у коме се наводи да су сви жетеоци убијени из ватреног оружја.⁸⁰ Са друге

76 Џелетовић, *н. д.*, 157–159; Пеан, *н. д.*, 177–180.

77 Исто. - Према сведочењу Одаловића, комшије које су отишле да покупе своје пољопривредне машине „нашли су главу која је недостајала на једном од лешева“.

78 Zoran Anđelković, *Dani terora (u prisustvu međunarodnih snaga)*, (Beograd: Centar za mir i toleranciju: AS media, 2000), 99.

79 Митрополит Амфилохије записао је 24. јула 1999. да се тада преносила вест у селу да није било иживљавања, већ да су их само побили (Радовић, *н. д.*, 250). Највероватније прича о постморталном иживљавању потиче од Драгана Одаловића и његовог комшије који су видели место злочина одмах после убиства. Видети део о сведочењу Драгана Одаловића.

80 Џелетовић, *н. д.*, 160; Пеан, *н. д.*, 177–180.

стране, Верица Јанићијевић сведочи да јој у решењу које је издало Министарство Републике Србије пише да јој је син Новица страдао природном смрћу!!!⁸¹ Да ли је такво понашање косовских, али и институција Републике Србије, покушај да се купи време и заташка злочин, остаје питање.

Нема сумње да је смрт код свих насилна и да је наступила услед дејства хитаца из ватреног оружја. Ипак, и даље о свему томе постоје разне контрадикторне информације, јер о стању лешева за сада не постоје поуздани подаци. Према појединим сведоцима који су видели тела настрадалих и тврдњама неких чланова њихових породица, убијени цивили су били масакрирани. Породице жртава тврде да су тела била масакрирана и да су само четири могли да обуку, а остала су стављена у кесе.⁸² Богољуб Сталетовић, који је у капели обласио тела убијених, сведочио је да су били упуцани и масакрирани.⁸³

Осим чланова породица и неколико мештана, нико од релевантних институција на Косову и Метохији (ОЕБС, Кфор, Унмик, приштинска болница и др.) не наводи да је било иживљавања над телима настрадалих. Супротно, сви су навели да су жртве убијене из ватреног оружја.

Могло би се узети као тачно да је до деформитета и девијације тела дошло јер је пуцано из аутоматског оружја из непосредне близине: „пуцњи из АК 47 из непосредне близине доводе до страшних последица по тело убијеног.“⁸⁴ Према подацима, најмање једној жртви је пуцано у пределу главе.⁸⁵ По свој прилици, дакле, није било мрцварења лешева после убиства, односно постморталног иживљавања. Приче да су мртва тела била гажена тракторима и да су главе жртава сечене ножевима су неосноване. Ране на телима жртава изгледају монструозне, јер је, пуцано из калашњикова, из близине. Наравно, то што сматрамо да није било иживљавања над телима жртава после убиства, не умањује тај страшни злочин почињен над недужним српским цивилима. Несумњиво је да је начин на који су убијени зверски.

81 Милован Дрецун, „Изазови истине“, епизода 290, датум приступа 4. 3. 2015, www.youtube.com

82 „Старо Грацко – 15 година бола, неправде, срамоте и заборав“, датум приступа 11. 3. 2015, www.vaseljenska.com; „Ubiše ih Satanini potomci“, датум приступа 11. 3. 2015, www.glasjavnosti.rs

83 Дрецун, „Изазови истине“.

84 Stanojević, „Na licu mesta“.

85 Daniel J. Wakin, „Serb Massacre Hurts NATO Efforts“, датум приступа 21. 3. 2015, www.washingtonpost.com. На овом сајту наводи се да је једној жртви пуцано у браду, а да је другој жртви лице разорено.

О причама

Поводом тог стравичног злочина и данас има много непо-
тврђених прича, спекулација и дезинформација. Како, за сада, не по-
стоје сведоци убиства жетелаца, сматрамо да су такве приче и ин-
формације контрапродуктивне и штетне. По својој природи, углав-
ном се базирају на речима „кажу“ и „причају“.

Митрополит Амфилохије на једном месту наводи: „Кажу да су их по житу јурили, пуцали у већ убијене и газили њихова тијела колима. КФОР су мјештани звали десет пута да пријаве злочин, али им је шиптарски преводилац само одговарао да немају слободна ко-
ла. На крају је један сељак отпјешачио до Липљана и на једвите јаде успио да намоли кфоровце да дођу (...) На лицу мјеста они су рав-
нодушно констатовали да по пољу леже разбацана тијела убијених Срба“.⁸⁶

Одаловић у свом сведочењу наводи и следећи детаљ: „Један од Албанаца, којег смо добро познавали, присуствовао је масакру четрнаесторице Срба у Старом Грацком. Дошао је и о томе нам при-
чао. После три месеца смртно је претучен“.⁸⁷ И Новичина мајка, Ве-
рица Јанићијевић, сведочи да је цео догађај посматрао један стари Албанац, који је у близини чувао краве. Убрзо после масакра, тај чо-
век је, међутим, умро.⁸⁸ Поставља се питање, ако су мештани и по-
родице жртава знали да постоји сведок, зашто то нису пријавили властима? На једном месту наводи се да је „лидер српске заједнице касније пријавио ОЕБС-у да су оца једне од жртава сељаци из Вели-
ког Алаша позвали у ноћи масакра. Овај Србин је кривио људе из свог села за почињени злочин. Човек није дао имена починилаца“.⁸⁹

Код Павла Џелетовића се може наћи и податак да су убице биле у маскирним униформама из енглеског састава мировних сна-
га и да су користиле аутоматско оружје са пригушивачима.⁹⁰ И по-
једини медији су преносили вести да су убице биле у британским униформама.⁹¹ Међутим, такве тврдње нису у сагласности са чиње-
ницом да не постоје сведоци убиства, па се тврдња да су убице би-
ле у енглеским или британским униформама такође не може при-

86 Радовић, *н. д.*, 248.

87 Џелетовић, *н. д.*, 161–162; Пеан, *н. д.*, 177–180.

88 Дреџун, „Изазови истине“.

89 ОЕБС, *н. д.*, 165.

90 Џелетовић, *н. д.*, 158.

91 „Ubistva izvršila ‚OVK‘ u britanskim uniformama“, датум приступа 5. 3. 2015, www.glasjavnosti.rs

хватити као веродостојна. Тврдња да су убице користиле оружје са пригушивачима је такође произвољна. Према извештајима припадника Унмика, приликом убиства је коришћено девет аутоматских пушака и два пиштоља. Мишљења смо да је мала вероватноћа да су све убице имале пригушивач на оружју. Највероватније се пуцњи у Старом Грацком нису чули јер је ветар дувао из правца села ка месту убиства. Такође, доказ да убице нису имале пригушиваче је и чињеница што су припадници Кфора чули пуцњаву.

О „поверљивим документима“

Тешко је прикрити масовна убиства, па тако и злочин над 14 српских цивила на њиви Станимира Ђекића 23. јула 1999. године. У штампаним и електронским медијима 2013. појавили су се документи међународних безбедносних снага на Косову и Метохији који говоре о истрази убиства 14 српских жетелаца.⁹² У документима се, поред истраге која је спроведена, говори и о дневнику војника ОВК Линдите Крензи.

Према интерним документима међународних безбедносних снага на Косову и Метохији, Кфор је ухапсио, па пустио припаднике ОВК који су били осумњичени за напад на српске жетеоце. Истрага, хапшења и претреси кућа нису уродили плодом тј. нису пронађени докази који их повезују са злочиним и са осталим убијањима, отмицама, паљевинама и другим злочинима у том периоду. Из писма Бега Шаћирија својим надређенима види се да је његова јединица предузимала операције од 27. јуна до 9. августа 1999, када је дошла на удар Кфора. Акције те јединице су укључивале: чишћење града од „српских криминалаца“, приморавање здравствених радника српске националности да напусте Дом здравља у Липљану, контролу српских станова, паљење око 30% српских кућа, насељавање српских кућа и станова Албанцима. У операцијама те јединице убијено је 48 људи, 17 рањено, а било је мноштво ислеђивања и пребијања. У писму Шаћири истиче да су имали план да истог дана нападну Старо Грацко, Добротин и Штрпце, али да му нису одговорили команданти Шукри Буја из Неродимља, Мухамет Билаљи из Мужичана и Шћери Салиху из Липљана. Од њих је тражио војни материјал, а не људство. У извештају описује како је Кфор ухапсио њега и његове војнике. Приликом испитивања, сумњичили су их да су одговорни

---

92 Документи се могу наћи на сајту: Живојин Ракочевић, „Све се зна, само правде нема“, датум приступа 6. 3. 2015, www.politika.rs

за масакр 14 српских жетелаца и акције у Липљану, Витини и Урошевцу. Нису прихватили оптужбе и правили су се да не познају једни друге. Припадници ОВК ништа нису признавали иако су их до некле малтретирали војници Кфора. Убрзо су ослобођени. Шаћири је писмо написао 4. новембра 1999. и у том тренутку је располагао са 17 бораца, док су остали отпутовали на Запад, али наводи да су спремни да се врате и да се боре за независност. На једном месту упозорава на повратак Срба као на велику опасност.⁹³

О Унмиковом документу

Према поверљивом Унмиковом документу, масакр 14 српских жетелаца је део осветничких акција Албанаца предузетих после оружаног сукоба. У документу се прецизира да се злочин догодио око километар југозападно од Старог Грацка, а да се место убиства налази у близини раскршћа пољских путева Старог Грацка и Великог Алаша. Жетеоци су убирали бербу са поља која су се налазила у тој зони. Према том документу, жетеоци су се враћали у Старо Грацко, сакупљајући летину, а убице су их чекале у шуми, непосредно поред поља. Напад се догодио отприлике око 20.15 часова. Такође, истиче се да су од ватреног оружја нападачи користили девет јуришних пушака (7,62 мм) и два пиштоља (7,62 мм). Неке жртве су биле устрељене пиштољем у главу из непосредне близине.⁹⁴ Једна жртва је покушала да побегне трактором, али је била убијена око 150 метара даље од осталих, тако што му је пуцано у леђа. Та област је била затворена око сат времена после масакра, али су нападачи успели да побегну. Документ наглашава да је седморица убијених живела у Старом Грацком, а да су остали били из околних села. Као резултат истраге, неколико људи је осумњичено за убиство. Опсежна операција претраживања кућа и хапшења спроведена је 28. јула 1999. године. Додатна операција претраживања кућа 25 осумњичених је спроведена 20. јануара 2000. Ниједан доказ није пронађен у вези са убиством, али је Унмик полиција наставила да ради на случају.⁹⁵ У документу се потврђује да је Старо Грацко било

---

93 АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, About Staro Gracko Massacre; Ракочевећ, „Све се зна“.

94 Егзекуција српских жетелаца подсећа на нацистичке методе стрељања и „оверавања“ жртва.

95 АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, About Staro Gracko Massacre.

у зони одговорности британских трупа Кфора и да су Срби раније тражили од припадника те мисије да заштите њихову бербу у пољу, али да за то није било ресурса.⁹⁶

О Дневнику

У Мухаџер Бабушу, у кући Сабрија Крензија, приликом претреса куће, пронађене су фотографије и дневник бившег припадника ОВК Линдите Крензи. Линдита Крензи је рођена 30. марта 1979. и по струци је била фризерка.⁹⁷ Као припадник јединице ОВК осумњичена је да је умешана у масакр 14 српских жетелаца. Она је била члан 96. батаљона ОВК ПУ (војна полиција), у оперативној зони Неродимље. Имала је овлашћење да путује између Липљана и Бабуша. Неродимље, близу Урошевца, било је најближе ОВК штабу. Била је мобилисана у ОВК 10. априла 1999. и учествовала у операцији SHIGJETA (стрела) као војник за везу.⁹⁸ Служила је у зони Паштрика од 10. априла до 15. јуна 1999. године. Отишла је на фронт 22. маја 1999. и била је рањена. Пребачена је у Албанију на медицински опоравак и враћена у Бурел 8. јуна 1999, где је радила у тренажном центру до 15. јуна.⁹⁹

У дневнику Линдите Крензи види се да је упозната са неком операцијом која се десила крајем јула у селу Старо Грацко. У дневнику наводи да је два дана пре масакра (21. јула) срела команданта Желета. „Од њега сам добила одређену информацију. Он је рекао да ћу бити укључена у неку акцију, али ми разумемо и ми ћемо то да завршимо пре тебе, али сам га питала и рекла му ко ти је рекао. Рекао је немој ником да кажеш или куку“.¹⁰⁰ Други дневнички запис од 2. августа 1999. (после злочина) говори о сусрету са истим командантом Желетом: „Покушала сам да га наговорим да говори и рекао ми је да зна ко је учествовао у акцији у Грацку“.¹⁰¹ Унмик је закључио да „ништа не наводи на природу Линдитине повезаности са масакром у Старом Грацку и нема доказа, али је јасно да постоји веза“.¹⁰²

---

96 Исто.

97 На другом месту наводи се да је рођена 30. априла 1979. године. Исто.

98 Исто. - Операција је, у ствари, борба на Кошарама, где је ОВК покушавала из Албаније да пређе на територију Косова и Метохије.

99 Исто.

100 Исто.

101 Исто.

102 Ракочевић, „Све се зна“.

Нажалост, треба напоменути да Унмикови истражитељи нису успели да открију ко је командант Желет.

О извештају Мисије ОЕБС-а

Како би се добила детаљнија и шира слика, преносимо информације и Мисије ОЕБС-а на Косову и Метохији поводом убиства 14 лица српске националности на њиви Станимира Ђекића. У извештају те мисије се каже: „Извештаји о кршењу права на живот у приштинској болници обухватили су појединачне и масовне инциденте. Жртве су најчешће били српски мушкарци као појединци, али је у једном инциденту, који се догодио у Грацку убијено 14 Срба. У Косову Пољу се током септембра догодио низ напада који је кулминирао нападом у коме је убијено четворо Срба и рањено њих 40. Тенденције и обрасци пресликавали су се из Приштине на цело подручје, али су од највећег утицаја били инциденти у Грацком и Косову Пољу“.¹⁰³ Поводом самог убиства, извештај садржи податке прикупљене непосредно после убиства. О хладнокрвном убиству 14 српских цивила у документу стоји: „Патрола Кфор-а чула је пуцњаву која је допирала изван села око 21.00 час, одговорила је на ватру и на пољу крај шуме пронашла тела четрнаест мушкараца у доби између 15 и 60 година. Тринаест тела налазило се на гомили, док је четрнаесто пронађено око 150 метара даље, поред трактора. На пољу се налазило шест пољопривредних возила, од којих нека са упаљеним мотором. Војна полиција КФОР-а целе ноћи обављала је судско-медицинска испитивања на месту догађаја. Патролирање КФОР-а је сместа појачано, а на лицу места као посматрачи налазили су се припадници УНМИК-полиције. Тела су пребачена у приштинску болницу ради обдукције. ОЕБС је обезбедио да обдукцији, која је трајала три дана, присуствује страни патолог. Жртве су мештани села који су се у тренутку напада спремали да крену кући после жетве. Њихове породице су изјавиле да су од КФОР-а тражили заштиту током жетве, али да су одбијени уз образложење да недостаје људства. Међу жртвама је седам мештана Грацког, док су остали Срби који су се ту населили из околних села. Спроведена је истрага и ухапшено је неколико Албанаца. У претресу њихових кућа пронађена је одређена количина оружја и одеће која је послата на испитивање у лабораторију за патолошка истраживања у Лондону. Један Албанац и даље је у притвору због оптужбе да је учествовао у

---

103 ОЕБС, *n. d.*, 31.

оружаном нападу. Испитивања судских патолога и даље трају, иако се зна да су мушкарци убијени из три пушке АК-47. Испитивања је преузела УНМИК-полиција¹⁰⁴. На другом месту се преносе и следећи подаци: „14 цивила убијено је ватреним оружјем 23. јула у општини Липљан/Липјан. Око 21:00 час, пуцњи су се чули око 20 минута, из правца села Грацко. У 21:25, полицијска станица примила је анонимни позив у коме се каже да је 14 људи убијено од стране непознатих нападача. Жртве су били српски сељаци који су обављали жетву. Српска заједница у Грацком верује да су сељаци из Великог Алаша одговорни за масакр. По наводима српских сељака из Грацког, односи између њихове заједнице и албанске заједнице из Великог Алаша били су добри. Током сукоба, српски сељаци су спречили српске снаге да униште Велики Алаш.“¹⁰⁵

О последицама

Убиство српских жетелаца је имало многе последице, али ћемо навести само четири главне:

1. Убиство жетелаца је прекретница: приче о насиљу и терору над српским становништвом на Косову и Метохији добијају на значају, јер је несумњиво потврђена систематска кампања која је спровођена против српског становништва (и до тада су међународне снаге из разних извештаја могле да схвате да је терор организован и систематски, са циљем да српско становништво буде уништено или протерано са Косова и Метохије, а овај догађај је то само потврдио);

2. Припадници Кфора спроводе бољу заштиту српског и осталог мањинског становништва на Косову и Метохији;

3. Масовно убиство 14 српских сељана довело је до суспендовања разговора о слободном кретању између северне и јужне Косовске Митровице;¹⁰⁶

4. „Крвава жетва“ и страх који се појавио у селу умало нису довели до колективног исељавања Старограчана.¹⁰⁷ Митрополит

104 Исто, 32–33.

105 Исто, 165.

106 Радовић, *н. д.*, 253; OEBS, *н. д.*, 45.

107 Митрополит Амфилохије наводи да су мештани тврдили 24. јула 1999. да ће се колективно иселити (Радовић, *н. д.*, 250). Према подацима које је пренео лист *Глас јавности*, српско становништво Старог Грацка је доживело велики психолошки притисак после убиства: „Патња и туга у српском, радост и песма у албанском селу. Само неколико стотина метара даље је албанско село Мали

Амфилохије записује 28. јула 1999. године: „Срби из Старог Грацког затражили да буду премјештени на друга, безбједнија мјеста на Косову. Деветоро Срба премјештено је 24. јула, а још петнаестак њих ишчекује одлазак“.¹⁰⁸ У извештају Мисије ОЕБС-а на Косову и Метохији прецизира се да је после злочина Старо Грацко напустило између 30 и 40 Срба.¹⁰⁹ На дан убиства, у селу је живело око 460 Срба, од којих је 57 интерно расељених.¹¹⁰ Међутим, данак је узео своје. Данас у Старом Грацком живи упола мање становника него 1999. године.¹¹¹

О освети

У поверљивом Унмиковом документу, за масовно убиство жетелаца се каже да је део осветничких акција Албанаца предузетих после оружаног сукоба. Међутим, не може се прихватити као тачна таква паушална тврдња, јер све што се дешавало у јуну, јулу и августу 1999. године нису били изоловани инциденти него планско и систематско етничко чишћење српског становништва. Циљ је био да се отмицама, убиствима и другим видовима насиља и терора уништи српско становништво Косова и Метохије или застраши како би се принудно раселило. Убице 14 српских пољопривредника су желеле не само да им одузму живот већ да тим злочиначким чином натерају и остало српско становништво да се исели из тог рејона.

Према расположивим подацима ОЕБС-а, у селима око Старог Грацка десили су се злочини и за време НАТО агресије на СРЈ. Прво документовано кривично дело јесте спаљивање пет албанских кућа у Бујанцу 25. марта 1999, што су, како се наводи, учинили припадници полицијских снага.¹¹² Затим је у априлу дошло до још неких злочина. „Српске снаге безбедности су 18. априла извеле серију напада на села западно од Липљана (...) Бујанце, село југозападно од Липљана, близу пута Липљан–Штимље, напали су у рано јутро 18. априла минобацачима и гранатама. Сведок из суседног села Топли-

---

Алаш. У ноћи између 23. и 24. јула после покоља одатле је трештала музика“ („Срби лелечу, Албанци певају“, *Глас јавности*, 29. јул 1999; Трајковић, *н. д.*, 332).

108 Радовић, *н. д.*, 264.

109 ОЕБС, *н. д.*, 92.

110 Исто, 32–33.

111 „15 god. od ubistva srpskih zetelaca“, датум приступа 7. 3. 2015, www.b92.net

112 ОЕБС, *Kosovo: kako viđeno, tako rečeno*, I deo: Analiza ОЕБС Verifikacione misije Kosovo, Stanje ljudskih prava oktobar 1998 – jun 1999. godine, превео Павле Раk, (Београд: Фонд за хуманитарно право, 2001), 262.

чане рекао је да су гранате на село Бујанце испале око шест сати ујутро из суседног Старог Грацка, претежно српског села, северно од Бујанца (...) Бујанце је такође било пљачкано и паљено током напада (...) Оближње село Крајиште било је такође мета напада 18. априла (...) Сведоци кажу да су три становника убијена на дан напада (...) После пет дана проведених у брдима у близини села Вариговце, сељани су се вратили у Крајиште, пошто су им Срби из села рекли да је безбедно (...) Села Мало Рибаре и Мали Алаш нападнута су 18. и 19. априла.¹¹³ Међутим, у овом извештају Мисије ОЕБС-а на Косову и Метохији не каже се одређеније да ли су се ти злочини догодили за време борби између припадника оружаних снага СРЈ и паравојне формације ОВК у том крају, а што је највероватније.¹¹⁴ И поред свега, не може се прихватити као тачна тврдња да је злочин над жетеоцима освета Албанаца из околних села из следећих разлога:

1. акција убиства 14 српских жетелаца је добро планирана и организована и професионално изведена, што указује да су у њој учествовале особе са војним искуством, а не група албанских сељана;
2. сељани не поседују аутоматско оружје;
3. освета се не врши насумично, већ одређивањем мете;
4. према околностима и месту извршења злочина и начину на који је кривично дело учињено, јасно је да је главни мотив убиства био етничка припадност жртава.

Дешавања у Рачку, само неколико месеци раније, међународна заједница је одмах осудила и означила као злочин против човечности и он је послужио као непосредан повод за НАТО агресију на СРЈ. Масакр српског становништва на њиви 23. јула 1999. године, међународна заједница је представила као део осветничких акција Албанаца. Иза еуфемизма „део осветничких акција Албанаца“ крије се организована и систематска кампања ради уништења и протеривања српског становништва са Косова и Метохије. Албански злочин над српским жетеоцима несумњиво је био у функцији етничког чишћења и уништења српског народа на Косову и Метохији, а не освете. Они који тврде да се ради о освети албанског становништва над српским требало би да одговоре на питање: зашто су на мети Албанаца, поред српског становништва, били и Роми и припадници осталих националних мањина? На крају долазимо до закључка

113 Human Rights Watch, *Po naredenju*, 341–344.

114 Село Бујанце је било јако упориште ОВК („We asked Nato for protection, say massacre villagers“, датум приступа 21. 3. 2015, www.theguardian.com; Daniel J. Wakin, „Serb Massacre Hurts NATO Efforts“, датум приступа 21. 3. 2015, www.washingtonpost.com)

да злодела почињена против српског и осталог мањинског становништва на Косову и Метохији представљају организован злочин против човечности и међународног права које је починила ОВК и остале албанске паравојне формације, а не појединачне осветничке акције гневних албанских грађана. Коротна судбина 14 српских жетелаца је више него довољан доказ.

Извори и литература

Извори

- Архив Музеја жртава геноцида. Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа.

Литература

1. Anđelković, Zoran. *Dani terora (u prisustvu međunarodnih snaga)*. Београд: Centar za mir i toleranciju: AS media, 2000.
2. Антонијевић, Ненад. „Страдање Срба и других неалбанаца на Косову и Метохији (1998–2006)“. *Прилози истраживању злочина геноцида и ратних злочина: Зборник радова*, ур. Јован Мирковић, 157–193. Београд: Музеј жртава геноцида, 2009.
3. Антонијевић, Ненад. *Албански злочини над Србима на Косову и Метохији у Другом светском рату: документа*. Београд: Музеј жртава геноцида, 2009.
4. База података Фонда за хуманитарно право. Датум приступа 11. 3. 2015. www.hlc-rdc.org
5. Балиновац, Зоран. „Прича о Старом Градском“. Датум приступа 4. 3. 2015. <http://rkrsmanovi.blogspot.com>
6. Borozan, Đorđe. „Albanci u Jugoslaviji u Drugome svjetskom ratu“. *Dijalog povjesničara-istoričara 3, Pečuj 12–14. maja 2000*, priredili Hans-Georg Fleck, Igor Graovac, 353–369. Zagreb: Zaklada Friedrich Naumann, 2001.
7. „Veliko Gracko Odsečeni od sveta!“ Датум приступа 11. 3. 2015. <http://www.pecat.co.rs/wp-content/themes/zenko-v1/images/logo.jpg>
8. Влада Републике Србије. *Албански тероризам и организовани криминал на Косову и Метохији*. Београд, 2003.
9. Wakin, J. Daniel. „Serb Massacre Hurts NATO Efforts“. Датум приступа 21. 3. 2015. www.washingtonpost.com

10. „We asked Nato for protection, say massacre villagers“. Datum pristupa 21. 3. 2015. www.theguardian.com www.theguardian.com
11. „World: Europe Serb farmers gunned down“. Datum pristupa 4. 3. 2015. http://news.bbc.co.uk/furniture/banners/banner_world.gif
12. Гаћеша, Јања. „Сећање на крваву жетву у Старом Грацку“. Датум приступа 4. 3. 2015. <http://www.srpskolist.net>
13. Генри, Изолда. *Сокрyтиe в Косово: преступление против Бога и человечества*. Москва: Индрик, 2007.
14. Глишић, Венцеслав. „Албанизација Косова и Метохије 1941–1945“. *Срби и Албанци у XX веку: циклус предавања 7–10. мај 1990*, ур. Андреј Митровић, 277–308. Београд: САНУ, 1991.
15. Глишић, Венцеслав. *Терор и злочини нацистичке Немачке у Србији 1941–1944*. Београд: Рад, 1970.
16. „Годишњица убиства Срба у Старом Грацку“. Датум приступа 4. 3. 2015. www.rts.rs
17. Дрецун, Милован. „Изазови истине“, епизода 290. Датум приступа 4. 3. 2015. www.youtube.com
18. Ђокић, Бојан. „Прилог изучавању геноцида над Србима на Косову и Метохији: студија случаја“. *Годишњак Музеја жртава геноцида*, ур. Вељко Ђурић, 191–210. Београд: Музеј жртава геноцида, 2014.
19. Ђокић, Бојан. „Нумеричка анализа списка отетих и несталих Срба и припадника других мањинских заједница на Косову и Метохији“. *Токови историје* 1/2015, 123–144.
20. Епархија рашко-призренска. *Шиптарски геноцид над Србима у 20. веку: Документа архиве Епархије рашко-призренске и косовско-метохијске*. Грачаница, 2008.
21. „Злочин у Старом Грацку-Жетва без рода“. Datum pristupa 4. 3. 2015. www.politika.rs
22. Комитет за прикупљање података о извршеним злочинима против човечности и међународног права. *Комитет за прикупљање података о извршеним злочинима против човечности и међународног права*. Београд, 2001.
23. Milošević, D. Slobodan. *Izbeglice i preseljenici na teritoriji okupirane Jugoslavije 1941–1945*. Београд: Narodna knjiga: Institut za savremenu istoriju, 1981.
24. OEBS. *Kosovo: kako viđeno, tako rečeno, Analiza OEBS Verifikacione misije Kosovo, Stanje ljudskih prava oktobar 1998 – jun 1999. godine*, preveo Pavle Rak. Београд: Fond za humanitarno pravo, 2001.
25. OEBS. *Kosovo: kako viđeno, tako rečeno, II deo, Izveštaj Misije OEBS-a na Kosovu. Stanje ljudskih prava jun 1999 – oktobar 1999. godine*,

- prevela Duška Anastasijević. Beograd: Fond za humanitarno pravo, 2001.
26. Павловић, Александар. „Прилози о страдању колониста на Косову и Метохији током Другог светског рата“. *Архив* 1–2/2014, 113–128.
  27. Пеан, Пјер. *Косово: „праведни рат“ за стварање мафијашке државе*, превео Милан Комљенић. Београд: Службени гласник, 2013.
  28. Петрановић, Бранко. *Југословенско искуство српске националне интеграције*. Београд: Службени лист СРЈ, 1993.
  29. Petranović, Branko. *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939–1945*. Beograd: Vojno izdavački i novinski centar, 1992.
  30. Радовић, Амфилохије. *Љетопис новог косовског распећа: дневнички и други записи, март–август 1999*. Цетиње: Светигора, 2011.
  31. Ракочевећ, Живојин. „Све се зна, само правде нема“. Датум приступа 6. 3. 2015. www.politika.rs
  32. Рељић, Митра. *С душом на готовс: сведочења: Косово и Метохија 1999–2004*. Косовска Митровица: Градска библиотека „Вук Караџић“, 2005.
  33. Свети архијерејски синод Српске православне цркве. *Меморандум о Косову и Метохији Светог архијерејског сабора Српске православне цркве*. Београд, 2003.
  34. „Списак убијених и киднапованих Срба на Косову и Метохији 1999. године“. Датум приступа 11. 3. 2015. www.intermagazin.rs
  35. „Срби лелечу, Албанци певају“. *Глас јавности*, 29. јул 1999.
  36. „Старо Грацко - 15 година бола, неправде, срамоте и заборав“. Датум приступа 11. 3. 2015. www.vaseljenska.com
  37. Stanojević, Zoran. „Na licu mesta: Kosovo“. *Vreme*, br. 447, 31. јул 1999.
  38. Surroi, Veton. „Kosovo Fascism, Albanian’s Shame. The systematic intimidation of Kosovo’s Serbs brings shame on the province’s Albanians and will have far-reaching and long-term consequences“. *Koha Ditore*, 25 August 1999.
  39. Томић, Душко. *Kosovska kriza i novi svetski poredak: (kosovska kriza i genocid nad srpskim narodom u refleksiji novog svetskog poretka)*. Beograd: Novi dani, 2000.
  40. Трајковић, Момчило. *Косово: (не)могућа мисија*. Београд: Приштина: Центар за дијалог и помирење, 2007.
  41. „Ubijeni zato što su govorili srpski“. Датум приступа 7. 3. 2015. www.vesti-online.com

42. „Ubistva izvršila „OVK“ u britanskim uniformama“. Datum pristupa 5. 3. 2015. www.glasjavnosti.rs
43. „Ubiše ih Satanini potomci“. Datum pristupa 11. 3. 2015. www.glasjavnosti.rs
44. Fond za humanitarno pravo, Dokumentacija i pamćenje, Svedočenje inspektora Dragana Jašovića na suđenju Slobodanu Miloševiću, 26. april 2005. godine. Datum pristupa 12. 3. 2016, [http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/Transkripti/Transkripti%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20\(18\)/Transkript%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20-%2026.%20april%202005..pdf](http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/Transkripti/Transkripti%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20(18)/Transkript%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20-%2026.%20april%202005..pdf).
45. „Хуманитарни концерт Видовдан 2014“. Датум приступа 5. 3. 2015. <http://drmladen.rs/humanitarni-koncert-vidovdan-2014>
46. Human Rights Watch. *Abuses against Serbs and Roma in the New Kosovo*, Vol. 11 no. 10 (d), august 1999. Datum pristupa 4. 3. 2015. <https://www.hrw.org/reports/1999/kosov2/>
47. Human Rights Watch. *Po naredenju: Ratni zločini na Kosovu*, preveli Jasmina Stanić, Tanja Vunjak, Karlo Poljaković i Srđan Starčević. Beograd: Samizdat B92, 2003.
48. „CNN - 14 Serb farmers killed in Kosovo, NATO reports - July 24, 1999“. Datum pristupa 4. 3. 2015. <http://edition.cnn.com/WORLD/europe/9907/24/kosovo.02/index.html?iref=allsearch>
49. Чупић, Мирко. *Отета земља Косово и Метохија: (злочини, прогони, отпори...)*. Београд: Нолит, 2006.
50. Целетовић Иванов, Павле. *Злочини Арбанаса над Србима: вековни записи странаца о злочинима Арбанаса над Србима*. Београд: Геополитика пресс, 2014.
51. Džuda, Tim. *Kosovo: rat i osveta*, prevela Duška Anastasijević. Beograd: Samizdat B92, 2002.
52. „15 god. od ubistva srpskih žetelaca“. Datum pristupa 7. 3. 2015. www.b92.net

Summary

Bojan Đokić
Museum of Genocide Victims

Homicide of the Harvesters from the Village Staro Gracko and Vicinity

Abstract: The goal of the paper is to analyze all the available data about the mass murder of 14 Serbian civilians from the village Staro Gracko and vicinity who went to the fields to harvest on 23 July 1999. The importance of the paper is to determine facts reliably and eliminate the irrelevant ones, emphasize direct circumstances and describe the whole case.

Key words: Kosovo and Metohija, Lipljan, Staro Gracko, Bujance, harvest massacre, Kosovo Liberation Army (KLA)

War between the FRY Security Forces and the paramilitary formation the KLA which began in March 1998 in Kosovo and Metohija led to numerous crimes against Serbs, Albanians and other nationalities. The KLA is responsible for crimes against the Serbs and other national minorities. The withdrawal of the Yugoslav Army and Ministry of Internal Affairs from Kosovo and Metohija after NATO had ceased bombing FRY on 10 June 1999 and the deployment of international military forces, civilian representatives and the KLA members in the province, created a security vacuum which was used for intense violence and terror against the Serbian population and other national minorities. Most of the crimes against minorities took place after NATO ceased bombing FRY in June, July and August of 1999. One of the greatest and largest in scale crimes, after the state security forces had retreated, took place in the vicinity of Lipljan on 23 July 1999. The locals of the village of Staro Gracko asked the British NATO contingent for protection so they could go to the fields to harvest the crops, but after not getting it they went to the fields unprotected. Coming to the fields without NATO escort was fatal for 14 persons of Serbian nationality who were executed from close range by firearms. The crime was indisputably ethnically motivated, the executors and instigators still remain undiscovered. The executors should be

looked for among Albanian paramilitary formation members, above all the KLA. The crime was part of the ethnic cleansing and eradication of the Serbian population from Kosovo and Metohija led by the KLA in June, July and August 1999.